

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

Leto XXX. - Štev. 9

TRST - 2. junija 1978

200 lir

**V soboto, 3. junija
ob 20. uri
bo na Trgu Goldoni
v Trstu
govoril
generalni sekretar KPI
tovariš
ENRICO BERLINGUER**

NA REFERENDUMU 11. JUNIJA BOMO GLASOVALI: "NE"

**Glasovali bomo za obrambo in utrditev demokracije,
proti terorizmu in nasilju, za poraz sovražnikov parlamenta**

V kratkem bomo kar dvakrat poklicani na volišča. V nedeljo, 11. junija bo referendum o dveh državnih zakonih. To sta zakon o javnem finansiranju političnih strank in pa zakon o pristojnosti policije pri zatiranju nasilja.

V nedeljo, 25. junija pa bomo volili deželni svet Furlanije — Julijske krajine, v Trstu tudi občinski svet in rajonske sosvete. Istega dne bodo na Goriškem volili tudi tamkajšnji pokrajinski svet in v Tržiču tudi občinski svet. Prav tako bodo istega dne občinske volitve tudi v številnih občinah v Furlaniji.

Danes se bomo zaustavili pri vprašanjih, ki so zvezi z referendumom, o problemih, ki so v zvezi z deželnimi in upravnimi volitvami pa bomo obširneje pisali prihodnjič. Prednost torej dajemo referendumu, ker je vprašanj, takorekoč, tik pred nami, pa tudi zato, ker ima velik politični pomen za vso državo.

Na osnovi republiške ustave po politične stranke instrument, s katerim državljani uresničujejo ljudsko suverenost. Na tej osnovi imajo stranke bistveno vlogo in so nosilke italijanskega demokratičnega in ustavnega sistema. Torej vršijo vlogo, ki karakterizira celotno antifašistično republiško ureditev.

Jasno je, da je treba kritično ocenjevati specifične dejavnosti, ki so jih razne stranke izvajale v zadnjih tridesetih letih. Razlikovati je treba pozitivno od negativnega tako v usmeritvah kot v praktični akciji vsake posamezne stranke. Toda strankarski sistem v svoji celoti se je izkazal kot nenadomestljiv v sistemu pluralizma, za demokratični, socialni in kulturni razvoj v državi.

Kompleksna dejavnost sodobnih političnih strank neizogibno zahteva tudi velike izdatke ne le za propagando, obveščanje in tisk, temveč tudi za izvajanje organizacijskih nalog, za vzdrževanje svojih sedežev, za uresničevanje najrazličnejših socialnih in kulturnih iniciativ.

Predlagati danes, naj se javno finansiranje strank ukine, pomeni napad na eno od ustavnih osnov in na ves predstavniki parlamentarni sistem ter dajati povod za kvalunkvistično in klevetniško agitacijo proti strankarskemu sistemu in proti demokraciji.

Javno finansiranje političnih strank je eno izmed meril moralizacije. Dolgo se je dogajalo, da so razne stranke iskale finančno podporo drugod. To je v

najboljšem primeru privedlo do kompromitiranja z ekonomskimi skupinami, z javnimi in zasebnimi ekonomskimi mo-

gočnjaki, marsikdaj pa je prišlo do škandaloznih pojavov in do korupcije.

Komunistična partija ni imela s temi pojavi nobenega opravka, imela je in ima tudi danes čiste roke in zaradi tega je ne more nihče napadati. To se nam zdi še posebej potrebno poudariti!

Jasno je, da zakon o javnem finansiranju strank sam po sebi ne more sanirati tega, kar se je pri raznih strankah dogajalo v preteklosti, vendar pa ta zakon daje večjo možnost za učinkovito bitko proti degeneracijam.

Na osnovi zakona so stranke dolžne
(Nadaljevanje na 8. strani)

Oskrunjen spomenik na Opčinah

Fašistični mazači (ta beseda je sicer premila zanje!) so zopet na "delu". Na opčinah so oskrunili spomenik padlim borcem za svobodo. To dejanje je silno razburilo domačine in vse, ki se zavedajo, kaj pomeni spomenik in ki gojijo največje spoštovanje do tistih, ki so se žrtvovali za svobodo, za demokracijo, za svetlejšo prihodnost. Ni dolgo od tedaj, ko so se podobni fašistični napisi pojavili tudi na openskem Prosvetnem domu, toda ni nam znano, da bi policija odkrila povzročitelje tega podlega dejanja. Pričakujemo, da se tokrat ne bo to ponovilo, kajti žalitev spomina padlih junakov in žrtev nacifašizma je prehuda in ne sme ostati nekaznovana!

Kandidati KPI za deželni svet Furlanije-Juljske krajine za pokrajinski svet v Gorici in za občinski svet v Trstu

KANDIDATI KPI ZA DEŽELNI SVET

Tržaško volilno okrožje

Rossetti Giorgio, časnikar, član centralne kontrolne komisije KPI, sekretar tržaške federacije KPI, Bin Roberto, sekretar sekcije KPI tržaške univerze, Budin Miloš, profesor, predsednik kraške gorske skupnosti, Colli Mario, časnikar, član deželnega vodstva KPI, dosedanji načelnik komunistične skupine v deželnem svetu, Depangher Giorgio, profesor, odbornik občine Devin - Nabežina, De Rosa Diana, članica upravnega sveta tržaških bolnišnic, Iskra Roman, profesor, član pokrajinskega sveta v Trstu, načelnik slovenske deželne komisije KPI, Martone Ezio, uradnik, podpredsednik tržaške pokrajine, Miccoli Giovanni, docent na tržaški univerzi (neodvisni kandidat), Nicolini Paolo, delavec, načelnik pokrajinske svetovalske skupine KPI, Russo in Burlo Jolanda, predsednica združenja stanovanjskih upravičencev - SUNIA, Sancin Stojan, profesor, član občinskega odbora v Dolini, Sema Giuliana, bolničarka, Tonel Claudio, dosedanji član deželnega sveta, načelnik deželne komisije za socialno varnost, Vatovac Oskar, delavec, sindikalist.

Volilno okrožje Gorica

Zorzenon Spartaco, dosedanji deželni svetovalac in Tržiča, Battello Nereo, odvetnik, občinski svetovalac v Gorici, Bratina Ivan, profesor, član tajništva federacije KPI v Gorici, Del Bello Fabio, predsednik univerzitetnega krožka v Tržiču (neodvisni kandidat), Di Naro Maria Rosaria, članica federalnega komiteja KPI v Gorici, Sabbadini Dante, delavec iz Ronk, član centralnega komiteja KPI, Trevisan Adolfo, župan v Gradišcu.

V volilnem okrožju Videm je med kandidati KPI za deželni svet tudi znani slovenski javni delavec prof. Paolo Petricig.

KANDIDATI KPI ZA POKRAJINSKI SVET V GORICI

Paizza Tullio, sekretar posoške federacije KPI - volilno okrožje Ronke 1, Altieri Sergio, slikar - volilno okrožje Fara - Koprivno (sem spada tudi Števerjan), Ardit - Ulian Liliana, gospodinja, - volilno okrožje Gorica 7, Bagolin Italo, kmet - volilno okrožje Gradež 2, Battello Nereo, odvetnik - volilno okrožje Gorica 3, Bigi - Pirella Gianna, profesor - volilno okrožje Škocjan in volilno okrožje Gorica 5, Bratina Ivan, profesor - vo-

lilno okrožje Ronke 2, Brumat Adriano, profesor - volilno okrožje Gradišče, Cattunar Fulvio, profesor - volilno okrožje Tržič 3, Cocceani Boris, obrtnik - volilno okrožje Gorica 2, Di Dato in Busolini Rosaria, profesor - volilno okrožje Krmin 1, Fontanot Adriano, profesor - volilno okrožje Tržič 4, Fantini Mario, trgovec - volilno okrožje Tržič 2, Lamberti Marzio, profesor - volilno okrožje Gorica 4, Marcon Gino, delavec - volilno okrožje Romans in volilno okrožje Krmin 2, Marega in Vidos Bianca, delavka - volilno okrožje Gorica 1, Pizzignacco Renato, delavec, - volilno okrožje Tržič 5, Poletto Silvino uradnik - volilno okrožje Škocjan 2, Polli Paolo, univerzitetni študent - volilno okrožje Tržič 1, Scaramuzza Giacinto, trgovec - volilno okrožje Gradež 1, Spacal Borut, zdravnik - volilno okrožje Zagraj (sem spadata tudi občini Doberdob in Sovodnje).

KANDIDATI ZA OBČINSKI SVET V TRSTU

Costa Roberto, inženir, direktor Inštituta za arhitekturo in urbanistiko na univerzi v Trstu, nosilec liste, Monfalcon Fausto, profesor, dosedanji načelnik skupine KPI v občinskem svetu v Trstu, Aicardi Andrea, pristaniški delavec, Anghelone Luigi, predsednik krožka Dopolaro - Ferroviario v Trstu, Assanti Cecilia, direktor Inštituta za delavsko pravo na univerzi v Trstu, Babos Claudio, študent, Baldas Silvio, obrtnik, Bevilacqua Giuseppe, bolničar, Biava Pier Mario, docent na Inštitutu za zdravstvo, neodvisni kandidat, Bogatez Norina, univerzitetna študentka, Bozzetta Fulvio, šolnik, Carbone Francesco, univerzitetni študent, Carmignani Fulvio zdravnik Casseti Marino slikar Cattaruzzi Giuseppe, delavec, Cian Rita, socialna delavka, De Denaro Roberto, univerzitetni študent, Del Campo Franco, šolnik, Del Rosso Luciano, pristaniški delavec, De Rosa Giorgio, uradnik, Furlan Bianca vdova Kneipp, gospodinja, Geri Paolo, uradnik, Grego Valentina, študentka, Guglielmi Rudi (Wilhelm), delavec, Hack Margherita, ravnatelj astronomskega observatorija v Trstu, neodvisna kandidatka, Ingrao Antonino, pristaniški delavec, Ivašič Marta, profesor, Jermanis Adriano, delavec, Kodrič Ravel, profesor na šoli Glasbene matice v Trstu, Kukanja Sergij, univerzitetni študent, Lusa Perla, načelnica deželne ženske komisije KPI, Maddaleni Umberto, delavec, Maranzana Mario, gledališki igralec, neodvisni kandidat, Martino Enzo, univerzitetni študent, Miccoli Giovanni, predsednik Inštituta za zgodovino osvobodilnega gibanja, neodvisni kandidat, Michelazzi Marino, gradbeni

delavec in univerzitetni študent, Morgutti Tullio, delavec, Muggia Luciano, uradnik Pasi Giorgio, delavec, član tajništva tržaške federacije KPI, Patriarca Silvia univerzitetna študentka, Pepeu Maria Grazia, slikarka, Perco Ivana, profesor, Poli Ugo, član tajništva tržaške federacije KPI, Ren Kaiser Pietro, delavec, Sar Campanile Guglielmo, delavec, Sela Marcello, delavec, Sibelia Claudio, delavec, Silvestri Bruna in Braida, načelnica pokrajinske ženske komisije KPI, Speti Stojan, časnikar, Tassarotto Umberto, Valečič Dušana, arhitekt, Vascotto Giorgio, uradnik, Visioli Denis, profesor, Zaccai Claudio, delavec, Zaccagna Igino, uradnik, Zanin Antonia in Geri, socialna delavka, Žerjal Claudio, železničar, Zucchi Gabriella, socialna delavka.

V POČASTITEV SPOMINA

Dne 25. maja t.l. je umrl tov. Roman Šik, bivši borec prekomorske brigade, član naše partije. Pokopali so ga v soboto 27. maja v pokopališču v njegovih rodnih Mačkoljah. Pogreda se je poleg svojcev in sorodnikov udeležila veliko število državljanov.

Za njim žalujejo: žena Miroslava, sin Adrijan z ženo Doris, vnuk Ivo, drugi sorodniki in vsi, ki smo ga poznali in cenili.

Ohranili ga bomo v svetlem spominu. Žalujemočim izražamo sožalje.

Žalujoči svojci so v počastitev spomina pokojnega darovali 20.000 lir za sklad DELA.

Zora Rukin vdova Caharija iz Barkol velj se spominja svojega sina Ettorja, ki si ga med vojno, po hudem mučenju usmrtili nacifašisti. V počastitev njegovega spomina daruje 10.000 lir za sklad DELA.

Ob 25. letnici smrti tovarišice Ivanki Furlan iz Škednja so v počastitev njenega spomina prispevali: mož Emil in hčer Adelia in Bianka 5.000 lir za sklad DELA, 10.000 lir za l'Unita in 2.000 lir za prosvetno društvo Ivan Grbec v Škednju.

Ob 5. obletnici smrti Željka Kureta iz Boljunca daruje v počastitev njegovega spomina Draga Ota 5.000 lir za sklad DELA.

Ob 6. obletnici smrti drage matere daruje Germano Švara z družino 10.000 lir za sklad DELA.

Vsem darovalcem iskrena hvala.

Pavel Petricig: Osnove in kulturni smotri slovenskega izobraževanja v Beneški Sloveniji

Objavljamo drugi del razprave, ki jo je napisal prof. Pavel Petricig in je bila predložena kot dokument na konferenci o etničnih-jezikovnih skupnostih v Vidmu. Prvi del razprave smo objavili v prejšnji številki.

UREDNIŠTVO

Tretji vidik uporabe slovenščine v javnosti se nanaša na sredstva množičnega obveščanja in konkretno na oddaje Radia Trst A, Radia Koper, Radia Ljubljana in na odgovarjajoče televizijske postaje, katerim se bo prihodnje leto pridružil tretji kanal deželne televizije, ki bo oddajal tudi v slovenščini.

Poslušanje teh postaj stalno narašča tudi zaradi marljivega zanimanja domačih slovenskih sodelavcev tega področja, ki so že sedaj strokovno dobro pripravljeni. To velja na primer za oddajo Nediški zvon, ki jo za Radio Trst A pripravlja Laura Bergnach. Lahko še pripišemo, da Radio Trst A zavestno upošteva vse Slovence kot celoto in da na sestankih, kjer razpravljajo o programih — tudi o šolskih programih —, sodelujejo tudi predstavniki Slovencev videmske pokrajine.

Ne da bi šli v podrobnosti sicer zanimivimi analizami, se želimo dotakniti še četrte točke: uporabe slovenščine na sestankih prosvetnih društev in na politično-kulturnih srečanjih. Poleg zasebnih tečajev slovenskega jezika (najvažnejša sta intenzivni tečaj bolj informativnega značaja v Čedadu), je društveno življenje najvažnejša priložnost za uporabo slovenščine, ki se odvija v različnih smereh. Društva se namreč na sestankih, v dopisovanju, na tečajih, na propagandnih plakatih, v notranjih pravilnikih poslužujejo slovenščine, ki jo spremlja ali pa tudi ne italijanščina. Tudi KPI je uporabila ob raznih priložnostih slovenska pisana besedila v svojih političnih in volilnih programih ter v propagandi.

Zato omejena uporaba slovenščine ne zavisi od pomanjkanja zavesti ali volje, temveč od pomanjkanja ustreznih izraznih sredstev, kar izhaja iz dejstva, da ni možnosti slovenskega izobraževanja.

ZASEBNI POSKUSI OPISMENJEVANJA V SLOVENŠČINI

Leta 1971, to je v času, ko so v Klodiču lahko še uprizarjali ostre nacionalistične nastope proti društvu Rečan iz Les in proti slovenskim duhovnikom, je anketa, ki jo je naročila občina in je bila izvedena na špetrskih šolah, pokazala

nekaj, kar pokrajinski svetovalec Napoli stalno ponavlja, ne da bi se zavedal, koliko vode se je med tem časom že izteklo po globoki strugi Nadiže.

Ne glede na dejstvo, da tistim maloštevilnim otrokom (samo trem), katerih starši so se odločili, da jih pošljejo k dodatnemu pouku slovenščine (nekateri so se odločili za angleščino, drugi za francoščino, nemščino, španščino in ruščino...) niso v resnici nudili niti ene učne ure tega jezika, moramo tudi povedati, da je anketa bila prirejena z vrha, opravljena brez vsakršne priprave staršev in z očitnim nasprotovanjem samih predlagateljev, katerih miselnost je predobro znana in ki so slovenščino postavili kot zadnjo možnost.

Tudi če ne upoštevamo posejanja šol s slovenskim učnim jezikom v Gorici in Trstu s strani lepega števila otrok iz videmske pokrajine, moramo zatrditi, da so poznejša izkustva precej jasno ovrgla zloglasni referendum iz leta 1971.

Študijski center Nediže je že leta 1974 nudil organizirane učne ure slovenskega jezika 26 otrokom, ki so se udeležili počitniškega letovanja Mlada brieza (stroške so nosili starši). Temu letovanju je sledilo drugo s 55 udeleženci (42 stalnih in 13 zunanjih), tretje s 106 udeleženci in zadnje s 120 udeleženci. Slednje se je vršilo leta 1977, deloma v Sloveniji, in je bilo skoraj brezplačno zaradi sodelovanja videmskega pokrajinskega zdravstveno psiho-pedagoškega centra, kulturnih in emigrantskih društev ter Rdečega križa Slovenije. Če upoštevamo, da število 120 lahko predstavlja več ali manj 10 do 15% sedanjih šoloobveznih otrok iz Nadiških dolin in da se je pobuda uresničila na popolnoma prostovoljni in zasebni podlagi ter s komaj zaznavno javno podporo, ne moremo spregledati pomembnosti te pobude.

Če bi se namesto grobega referenduma v Špetru, ki so ga med drugim izvedli brez dejanskega sodelovanja staršev (ti so imeli samo nalogo, da izpolnijo birokratski vprašalnik), opravilo zastavljeno nalogo na prijaznejši način in predvsem z dobro voljo, da se nekaj doseže, bi že takrat imeli gotovo drugačne rezultate. Ali je to samo neverjetna domneva? Zdi se nam, da je Študijski center Nediža dovolj učinkovito dokazal nasprotno.

Na volitvah za šolski okraj (Čedad je jezikovno mešan šolski okraj) je enotna lista, ki je predložila konkreten program z jasno zahtevo po slovenskem izobraževanju (ne da bi sicer točno označila oblike takega izobraževanja) in ki so jo podprli starši iz Nadiških dolin, prejela na

splošno 47% glasov in je dosegla 55% v šolah, ki se nahajajo v Nadiških dolinah.

OBLIKE IN STOPNJE ZAŠČITE USTAVNA ENAKOST SLOVENCEV

9. avgusta 1977 je predsednik ministrskega sveta Andreotti sprejel enotno deželno predstavništvo Slovencev. Po tem obisku je vlada ustanovila komisijo, ki mora izdelati predloge za zakon o globalni zaščiti Slovencev v Italiji, to se pravi Slovencev v goriški, tržaški in videmski pokrajini.

Komisija deluje v sklopu italijanske ustavne ureditve; vendar je njeno delovanje vezano tudi na mednarodne dogovore, saj je neposredno povezavo z dejstvom, da se je Italija obvezala uresničiti najširšo zaščito Slovencev; ta obveza izhaja iz osimskega sporazuma.

Medtem ko Slovenci iz Trsta in Gorice pričakujejo od zakona premostitev velikih neizpolnjenih obveznosti Italije, ki se nanašajo predvsem na uporabo slovenščine v javnosti, na samostojnost izobraževanja in na ureditev pravnega položaja največjih kulturnih ustanov, ščitajo Slovenci videmske pokrajine na ničli.

Slednji so torej pred težko nalogo, ki jo morajo opraviti skupno in v istem okviru z ostalimi Slovenci v deželi ter v res kratkem časovnem razdobju. Prav gotovo lahko razumemo težave, s katerimi se ubada italijanska država, da popravi — s pomočjo zakona — tisti razdvojeni kulturni razvoj Slovencev, ki se je izoblikoval v deželi, toda istočasno hočemo ožigosati ustavno protislovje uzakonjenega razlikovanja italijanskih državljanov slovenskega jezika; to razlikovanje bi kakorkoli dovoljevalo, da se ustvarjajo omejitve odprtemu razvoju celotne slovenske narodnostne skupnosti.

V literaturi, ki obravnava manjšine, ne obstaja noben primer uzakonjenega razlikovanja pripadnikov iste skupnosti v okviru iste dežele; razlikovanje namreč, ki bi ga uzakonjevale različne zaščitne določbe. Trditi pa, da obstajajo različne slovenske skupnosti v deželi Furlaniji—Julijski krajini, bi zvenelo kot žalitev najosnovnejšega občutka za pravičnost kot tudi (to smo spoznali na začetku tega spisa) zgodovinskojezikovne literature, če že ne bi hoteli upoštevati politične volje.

OSNOVNI POJMI ZAŠČITE IN ODPRT RAZVOJ

Pravilne splošne premise so prav gotovo potreben pogoj pri ocenjevanju določb, ki naj okvirijo pravice jezikovne

manjšine in odgovarjajoče obveze države, da zagotovi državljanom, pripadnikom manjšine, možnost, da se teh pravic poslužujejo.

Videli smo že, da je enakost med državljanji zagotovljena z dajanjem enake možnosti koriščenja osnovnih pravic ne glede na to, ali je prisotna volja posameznika, da omenjene pravice izkoristi. Zdi se, da pojem zaščite implicira obstoj zagotovil za prostovoljno koriščenje pravic neke skupnosti, medtem ko bi te pravice bile lahko teptane, če bi določb ne bilo. Zdi se da pojem zaščite implicira nujnost zavestne opredelitve znotraj meja, v katerih se ta volja zgodovinsko izraža. Poleg tega pojma najdemo izraz globalna zaščita, ki predvideva odprt in samostojen razvoj, ki je tak, ker dovoljuje s pomočjo zakonov, da jezikovna manjšina uresniči svojo največjo možno rast s tem, da odpravi vse pravne neenakosti med državljanji isti države, ko postavi jezik manjšine in njene kulturne ustanove na isto raven z večinskimi preko popolne organizacijske in upravne samostojnosti in brez ozemeljskih omejitev znotraj narodnostne skupnosti.

Nam se zdi, da to pojmovanje, ki ga lahko označimo kot globalno zaščito neke manjšine (tako se poslužujemo izraza, ki je že v široki uporabi) zelo lepo pristojno potrebam slovenske narodnostne skupnosti v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

Tako bi se predvsem izoblikovala možnost svobodnega in odprtega razvoja Slovencev videmske pokrajine, katerim bi bila dana naslednja zagotovila:

- a) pravna enakost z vsemi slovensko govorečimi italijanskimi državljanji;
- b) odpiranje vsem možnosti neomejenega razvoja;
- c) popolna svoboda osebne izbire.

Čudno se zdi, kako se lahko pojavijo ob teh preprostih pojmih veliki nesporazumi s strani določenih videmskih političnih krogov. Razen če to niso nesporazumi, temveč politična izbira, ki predvideva polovično priznanje in torej ustvarjanje opravičila, ki bo gotovo še dolgo težil Slovence. Ker pa se oni zavedajo tega, zahtevajo v listini o pravicah Slovencev v videmski pokrajini, v pismu Andreottiju, pa tudi v najnovejših izjavah kulturnih in emigrantskih ustanov v odgovor izjavam Krščanske demokracije, polno priznanje in kot posledico zakon, ki naj jih globalno zaščiti.

V omenjeni izjavi Krščanske demokracije so namreč opazili poskus priznavanja folkloristične sestavine muzejskega tipa, kar bi lahko celo izključevalo zakonske posege parlamenta, da bi vse prešlo v roke dobro znane politične volje dosedanje deželne vlade.

PODROČJE ZAŠČITE

Iz dosedanjih predlogov o globalni zaščiti Slovencev, ki so jih izoblikovali pri KPI, PSI, SSK in Slovenski kulturno gospodarski zvezi, in med katerimi je najnovejši tisti, ki ga misli predstaviti KPI, se nam zdi, da bi lahko izluščili področja, v katerih se bo zakon gibal:

- a) uporaba slovenščine v javnosti;
- b) izobraževanje;
- c) publicizacija kulturnih ustanov;
- d) socialno-ekonomska zaščita;

e) zagotovitev mest v mešanih organizacijah.

Čeprav bi bilo treba razpravljati o vseh navedenih temah, moremo sedaj izbrati samo področje slovenskega izobraževanja in ga vsekakor upoštevati kot najvažnejše, zlasti ker je to področje pogoj polne uresničitve ostalih in torej razvoja slovenske narodnostne skupnosti v videmski pokrajini. Prav gotovo nočemo s tem podcenjevati ostalih vidikov, še posebej ne nujnosti okrepitve skupnosti s pomočjo socialnih in gospodarskih pobud. Sedanje demografsko obubožanje skupnosti, ki se kaže v strahotnem položaju Dreke, Srednjega, Grmek, Tipane, itd., postavlja vprašanja fizičnega obstoja, ki jih je treba upoštevati kot nekaj skrajno tragičnega. Zlasti osnutek zakona KPI predvideva posebno poglavje, ki vsebuje določila o socialni in gospodarski zaščiti. Vzrok te posebne pozornosti so spoznanje, da gospodarski faktor pogojuje številčno moč in razvoj manjšine, ter možnosti, ki jih nudijo določila gospodarskega značaja v Osimskem sporazumu za uresničitev mednarodne mreže infrastrukture, za obnovo središč, ki jih je prizadel potres.

Beneška Slovenija ima nalogo premagati ekonomsko emigracijo. To je treba še posebej poudariti s pomočjo njenih upravnih ustanov: občin, gorskih skupnosti, zadrug, območij itd.

Kar pa zadeva publicizacijo večjih slovenskih kulturnih ustanov (Slovensko stalno gledališče, Glasbena matica, Narodna in študijska knjižnica, Slovenski raziskovalni inštitut) in koriščenje radijskih in televizijskih programov, je jasno, da se jih bodo Slovenci videmske pokrajine v vsakem primeru široko posluževali, pa čeprav bi pomanjkljiva kulturna osveščenost zaradi odsotnosti izobraževanja ovirala koriščenje omenjenih ustanov. Očitno je to zaprti krog, ki ponovno podčrta vprašanje izobraževanja.

POLITIČNI PREDLOGI SLOVENCEV VIDEMSKE POKRAJINE

Nekateri videmski politični krogi stalno poudarjajo, da so predlogi, ki jih daje slovensko prebivalstvo videmske pokrajine, različni: na eni strani naj bi torej obstajali radikalni predlogi, ki zahtevajo ustavno enakost slovensko govorečih italijanskih državljanov v vsej deželi, na drugi pa zmerni predlogi tistih, ki zahtevajo navadno zaščito obstoječega.

V okviru te druge skupine naj bi obstajala še nadaljna razlika med tistimi, ki sprejemajo poučevanje slovenskega jezika, med tistimi, ki sprejemajo poučevanje slovenskega jezika v italijanskih šolah Beneške Slovenije, in tistimi, ki bi želeli omejiti zaščito na precej nedoločene ukrepe o uporabi narečja. V zvezi s temi ukrepi se pojavlja med drugim vrsta težav, ki niso le tehničnega značaja.

Stališča, ki jih nekateri videmski politični krogi označujejo kot radikalna, so očitno že omenjena stališča KPI, PSI, SSK ter kulturnih in emigrantskih organizacij, ki so članice (ali drugače zelo blizu) Slovenske kulturno gospodarske zveze (le-ta ima samostojen odbor v videmski pokrajini).

Zmerna stališča naj bi bila tista, za katera se zavzemata DC in PSDI, toda v resnici je slika manj jasna, kajti v zmerem taboru je opaziti zanimive premike, ki dozorevajo tudi v zadnjem času. Važnejše pa je spoznati, da končno naslednja stališča vsebujejo tudi vsa ta koimenovana zmerna stališča ne da bi se sicer nikoli zavzemala za vsiljive rešitve za kogarkoli, saj predvidevajo svobodno osebno izbiro predvsem na področju izobraževanja.

Opozoriti je treba na dejstvo, da so sile, ki so se z največjo odločnostjo in voljo zavemale za najbolj dosledna stališča, dosegle največje uspehe na političnem in kulturnem polju; dejstvo je, da so se tudi sile, ki so več kot trideset let bile tradicionalno skeptične in celo sovražne, prepričale v izoblikovanje zrejših lastnih stališč. Tudi v bodoče bomo verjetno pričali o pomembnem premiku v tistih krogih, ki so se zadovoljevali z nepoznavanjem razmer ali zaradi šibkega zanimanja ali zaradi skromne sposobnosti kulturnega razmišljanja in razčlenjevanja možnosti, če ne morda zaradi čisto navadnega zunanjega pogojevanja ali zaradi zgrešene politične računice.

Zavedamo pa se, da se nahajamo pred bližnjo zapadlostjo nekaterih rokov, ki so izredne in celo zgodovinske važnosti, zaradi česar menimo, da je doba dozorevanja nekaterih političnih sil res predolga in lahko torej pogojuje končni rezultat.

V mislih imamo naslednje dogodke:

a) Konferenca o etično-jezikovnih skupinah, ki jo prireja videmska pokrajinska uprava in na kateri bi moralo priti do pozitivnega soočanja mnenj.

b) Predstavitev zakonov, ki izhajajo iz uresničevanja Osimskega sporazuma in do katerih bi moralo priti do 3. oktobra 1978.

c) Odobritev s strani parlamenta zakona o globalni zaščiti Slovencev, kar bi lahko bil rezultat nekega določenega političnega položaja, ki ga označuje prisotnost v vladni večini tudi KPI in PSI, ki sta obe predlagateljici omenjenih zakonov.

V zvezi z zadnjim dejstvom je prišlo do važne mobilizacije Slovencev videmske pokrajine, kateri pa ni sledila podobna delavnost v krogih zmerne tabora, ki še vedno nima konkretnih predlogov, tudi zaradi šibkosti in nezadostnosti teoretičnih predpostavk.

GLOBALNOST IN POSTOPNOST

Tudi na področju izobraževanja smo pogosto postavljeni pred težave uresničevanja globalne zaščite manjšine. Ta zakon — to je v bistvu pomislek nekaterih — naj bi že sam kot tak predstavljal nekakšen zunanji vpliv in naj bi postavjal v nevarnost samostojni razvoj slovenske narodnostne skupnosti v videmski pokrajini. Po tem ugovoru naj bi zakon vsiljevalno vplival na izbiro, kar naj bi sililo Slovence k traumatičnim reakcijam in k odklanjanju. V tem smislu, trdijo zagovorniki te logike, bi moral zakon vsebovati, če bi se pokazala potreba, samo tiste določbe, s katerimi bi se prebivalstvo popolnoma strinjalo.

Vprašanje je zanimivo, kajti lahko bi nudilo priložnost za razpravo o iskanju

stopnje zaščite, ko bi posamezni slovensko govoreči italijanski državljani ali skupine zahtevale različne in nevskladljive določbe. Če bi se res našli pred predlogi z različno ravno zahtev, bi morali smatrati za pozitivno mnenje o maksimalni zaščiti, v okviru katere bi vsak posameznik imel možnost, da najde lastno raven, in na katero bi se lahko skliceval vsakdo, ki bi hotel uveljaviti svoje pravice kot član neke jezikovne manjšine. V tem primeru ne bi bilo potrebno, da bi zakon vseboval načelo postopnosti, ker bi v okviru globalne zaščite vseboval vse rešitve. Do postopnosti bi pa prišlo pri konkretnem uresničevanju, ki bi odgovarjalo jasnim zahtevam posameznika in skupnosti, in torej samo v sorazmerju s svobodno izraženo voljo.

Treba bi bilo torej posvetiti največjo pozornost značaju odprtosti kulturnega razvoja Slovencev videmske pokrajine s pomočjo šolskih ustanov.

URESNIČEVANJE SLOVENSKEGA IZOBRAŽEVANJA

Kadar pretresamo možnosti slovenskega izobraževanja v videmski pokrajini, se nam zdi, da moramo najprej pojasniti obstoječo soodvisnost med uresničevanjem določb o globalni zaščiti na področju izobraževanja (kaže, da so doslej precej podobne v raznih zakonskih predlogih) in med svobodnim izražanjem volje po posluževanju pravic, ki so v zakonu določene.

Ob odsotnosti izražene zahteve s strani staršev bi zmanjkala osnovna predpostavka za izvajanje pravice do slovenskega izobraževanja. Prepričani smo, da ni naloga države izvajati kakršenkoli poseben pritisk zato, da bi se pokazala zahteva. Ne glede na dejstvo, da so se proti Slovincem ponavljale oblike ostre prisile, odklanjamo v vsakem primeru nedemokratske upravne postopke, ki bi kazali v nasprotno smer.

Treba pa je povedati, da je v prid državi, bolj kot zasebnemu državljanu, da je izvajanje ustavnih pravic popolno in predvsem, da se odstranijo vzroki in pogojevanja vseh vrst, kar dejansko preprečuje tisto svobodno koriščenje pravic, ki že samo po sebi pomeni kolektivno vrednoto.

Menimo, da se lahko s temi enostavnimi točkami vsi strinjamo. Odstranitev različnih vrst vzrokov, ki preprečujejo izvajanje ustavnih pravic, tako sami po sebi kot glede na slobodno izražanje lastne volje, je naloga, zaradi katere mora predvsem država izdati demokratski in tvoren poziv k sodelovanju.

V tem smislu je možno razpravljati o vlogi osnovnih kulturnih in šolskih struktur, potem ko se jim je priznala poleg ostalih tudi naloga, da usmerijo svoje usluge zaščiti slovenske narodnostne skupnosti. Ostaja pa vsekakor veljavna pravica društev, da podvzamejo vse pobude, ki služijo temu, da se bo pozitivno razvijala podpora prebivalstva. To bodo delala s pomočjo raznih organiziranih oblik kulturne, šolske in politične prisotnosti.

Očitno je, da je treba v trikotnik država – šola – državljan postaviti vlogo vseh državnih organizmov, kot so dežela,

občine itd. (vsak od teh organizmov bo prevzel skrb nad zadolžitvami, ki so mu lastne); vlogo šolskih svetov, okrajnih in zavodnih, razrednih itd.; in končno vlogo kulturnih ustanov organiziranih državljanov, knjižnic, gledališč, raziskovalnih ustanov, društev itd.

Govora je torej o vsklajevalnem delu, ki mora vsebovati neko organsko in naravno postopnost, s katero se bosta ali pa se ne bosta izoblikovala potrebno sodelovanje in podpora, z omejitvami izključno subjektivnega, nikakor pa ne tudi upravnega ali birokratskega značaja.

Gotovo ni sedaj primerno, da bi se zaustavljali pri tistem, kar se nam zdi, da je bilo že delno preizkušeno v dejavnostih pedagoškega značaja o okviru slovenskih društev v Beneški Sloveniji. V tem smislu imajo precejšno važnost rezultati soočanja izkušenj Študijskega centra Nediža s šolsko stvarnostjo: prisotnost učiteljev in staršev, uporaba telovadnice enotne srednje šole v Špetru za praznik ob nagrajevanju natečaja v slovenskem narečju "Moja vas", uradna uvedba privlačnega glasbenega tečaja, namenjena vsem učencem osnovnih šol špeterske občine, izdaja dovoljenja s strani videmskega šolskega skrbnika za izvajanje petega natečaja v slovenskem narečju "Moja vas" v šolah vzhodnega pasu videmske pokrajine, ki pa je bil le približno opredeljen.

VLOGA NAREČJA

Vloga narečja pri vzgoji ljudi in mladine, pri ovrednotenju osnove kulture in pri slovenskem izobraževanju se nam zdi očitna. Dovolj je torej opozoriti, da sta utrejevanje narečja in njegov kulturni razvoj v vsakem primeru neposredno povezana s slovenskim izobraževanjem, ki naj ga razumeno vsaj kot začetno opismenjevanje s ciljem pismenega izražanja. Drugače bo prišlo do postopne asimilacije narečja zaradi prevladujoče uporabe italijanskega jezika. Mnogi pisci, med njimi Franciscato, so ovrednotili didaktično vlogo narečja pri osvajanju jezika. Ne moremo drugače, kot da se popolnoma strinjamo, kajti kulturno prebujanje Slovencev videmske pokrajine je v veliki meri odvisno od pozitivne izrazne zmogljivosti, ki jo predstavlja predvsem slovensko narečje.

Še bolj velja to v razvojni dobi in mladosti, v dobi, ko se razvija notranji psihološki in afektivni ustroj. Popolno zavest samega sebe je treba smatrati za temeljno prvino, ki služi postopnemu zmanjševanju tistih značilnosti v značaju, ki vodijo v odtujenost skupnosti in posameznika.

Gledano s pravnega stališča, nanašajoč se na ministrske programe za obvezno šolstvo in na smernice za državne otroške vrte, je očitno, da upoštevanje vzgojnih in didaktičnih vrednot narečja, njegovo popolno spoštovanje v šoli in temu primerno vodenje didaktičnih izkušenj ne zahtevajo dodatne zakonodaje s tem v zvezi, kajti uresničevanje programov je naloga posameznih učiteljev in delovni načrti so lahko predmet razprave in predlogov, ne pa cenzure, v razrednih in medrazrednih svetih.

V primeru raznih pomanjkljivosti bodisi v okviru razreda bodisi zaradi ne-

poznavanja narečja s strani učiteljev bi morali imeti možnost iskanja ustreznih rešitev sami razredni sveti s sodelovanjem okrajnih ali zavodnih svetov oziroma učiteljskega zbora.

V tem okviru obstaja zanimiva vrsta predlogov šolskih organov iz območja, kjer prebivajo Slovenci v videmski pokrajini, v odgovorih na raziskavo iz leta 1977, ki jo je opravila deželna komisija za ovrednotenje furlanskega jezika in drugih govoric. Ti predlogi predvidevajo različne možnosti: od dodelitve nadrobni pristojnosti deželi do možnosti poskusov v razredih med poukom in izven njega, tudi ob prisotnosti izvedencev ter z možnostjo uporabe pisanih listin, tiskovin in knjig; pri teh predlogih se v splošnem ne nakazuje morebitne možnosti izbiranja s strani učencev.

Tudi v okviru izobraževanja v knjižni slovenščini ima uporaba narečja v šoli bistveno vlogo predvsem kot neobhodno potrebna osnova bodisi na čisto tehnični ravni, ker je narečje jezikovna osnova učencev, bodisi zaradi tega, da se vzdusje privoljenja pozitivno razvija.

Zdi se nam, da je vprašanje jasno označeno iz vseh vidikov, zaradi česar menimo, da ga lahko damo v razpravo brez nadaljnjih predpostavk.

SLOVENSKA ŠOLA

Prišli smo torej očitno do bistvene točke naše razprave, točke, ki zaradi svojih vplivov označuje tudi zakon o globalni zaščiti Slovencev. Zaradi važnosti vprašanja smo ob tej priložnosti opravili daljši zgodovinsko-kulturni pregled. Ker je med načeli, ki smo jih izrazili in o katerih menimo, da morajo biti skupna last vseh demokratov, tudi načelo svobode, se sprašujemo, katera je ustavna podlaga tiste zakonodaje, ki obvezuje slovensko družino iz Beneške Slovenije, da pošilja svoje otroke v slovensko šolo izven pokrajine.

Pizzorusso je prikazal možnost uspeha priziva na ustavno sodišče neke take družine, če bi začela pravni postopek proti sami sebi zaradi neizpolnjevanja zakona o obveznem šolstvu. Primer učencev, ki so jih družine premestile v goriške in tržaške dijaške zavode zaradi izobraževanja v slovenskem jeziku v skladu s svojo narodno pripadnostjo, ni osmaljen: govora je o več kot dvesto fantih in dekletih, ki so v času po drugi svetovni vojni obiskovali tiste šole in ki imajo danes v prosvetnih društvih vodilne vloge. Ker si mi nismo postavili za cilj prepotrebni raziskav, vabimo oblasti, da poiščejo številčne podatke, ki dokazujejo neposredno povpraševanje po izobraževanju v slovenščini.

Tudi sedaj imamo skupino otrok, ki obiskujejo izven pokrajine šole s slovenskim učnim jezikom in to dejstvo jasno postavlja nalogo, da se najde oblika ustanovitve enega prvega razreda šole s slovenskim učnim jezikom v Beneški Sloveniji za leto 1978/79, pa čeprav samo kot poskus.

Nobena določba ne obvezuje in ne bo nikoli obvezovala (v okviru uresničitve zakonov o globalni zaščiti Slovencev, ki predvideva načelo izražanja volje) ne v Dolini ali v Števerjanu danes in ne v bodoče – recimo – v Špetru nobene

slovenske družine, da bi vpisala svoje otroke v slovensko šolo. Bo pa z zakonom zajamčena pravica do vpisa tako v goriški in tržaški pokrajini, kot v Beneški Sloveniji.

Preveč so nekateri vztrajali na nekem domnevnem pomanjkanju volje po slovenski šoli pri slovensko govorečih italijanskih državljanah videmske pokrajine in so trdili, da bi odprtje enega samega razreda dejansko dokazalo odklonilno stališče. To pa vsekakor ni sama po sebi umevna ugotovitev. Nasprotno, zelo verjetno je, da se skuša nasilno onemogočiti tak poskus (ki ne bi kot tak stal toliko, kolikor stanejo skromne hribovske italijanske šole s tremi ali štirimi učenci), ker obstaja slutnja, da bi se prav s tem mogla utrditi nasprotna težnja.

Spodobi se, da ima demokratična država, ki bi morala previdno ocenjevati perspektive, bolj odprt odnos, da je pripravljena na razpravo in na izmenjavo mnenj, da ima trane poslušaj za kulturne osveščenosti, ki prihajajo s tega ozemlja. V tem primeru prosvetna in emigrantska društva menijo, da lahko doprinesejo svojevrstnost lastnih izkušenj in udejstvovanja.

ODPRTA VPRAŠANJA

Seveda bi ne bilo pravilno razpravljati o tako važnih vprašanjih, ne da bi opozorili na stvarne težave v zvezi z ustanovitvijo slovenske šole v Beneški Sloveniji. Prve med temi so tehničnega značaja. V pojasnilo naj jih tu nakažemo z zelo kratkim posegom:

a) Učbeniki in priprava učiteljev:

Zaenkrat je treba ločiti vprašanje prave učiteljev od tistega, ki zadeva učbenike. Glede zadnjega lahko namreč zatrdimo, da je bilo v glavnem rešeno, kajti na ministrstvu za šolstvo v Rimu imajo dobre slovenske šolske učbenike, ki jih uporabljajo na šolah v Trstu in Gorici in ki so po našem mnenju primerni, da jih uvedejo tudi v videmski pokrajini. Da pokažemo na konkreten primer, pogledimo približno dva učbenika: 1) "Jadro v vetru", čitanka za 2. razred osnovnih šol, ki jo je sestavila M. Pirjevec in je bila izdana pri državni ustanovi za ljudske in šolske knjižnice v Rimu (Ente Nazionale Biblioteche Popolari e Scolastiche). 2. "Okno v svet," pomožna učna knjiga za 3. razred osnovnih šol, ki jo je izdala ista založba.

Pazljiva proučitev obeh knjig, katerih uporaba je sicer bila zadovoljivo preizkušena v okviru zasebne didaktične dejavnosti, ki so jo priredila slovenska društva (knjige so že uporabljeni učbeniki, ki so jih darovali otrokom Beneške Slovenije sovrstniki s tržaških šol, ker niso v prosti prodaji), posebno če le-to spremlja psihološka občutljivost učiteljev.

Ne smemo niti podcenjevati vsebinskega doprinosa izkušenj, ki bi ga lahko dali na področju šolskega založništva slovenski raziskovalci iz videmske pokrajine.

Kar zadeva učiteljstvo, je trenutno problem nekoliko resnejši, vendar to ne velja za prihodnost. Predpostavljati namreč moramo, da bo v slovenskih šolah videmske pokrajine moralo službovati domače učiteljstvo, ki je edino sposobno zaznati vsak nagib otroške duše in biti soprizadeto, navdušeno in prežeto s predanostjo in raziskovalnim hotenjem; vse

to mora vsebovati program duhovne obnove slovenske narodnostne skupnosti v videmski pokrajini.

V vsakem primeru pa mislimo, da bo načrtovanje namestitev učiteljev, najprej za osnovne šole in potem za srednje, lahko opravljeno v okviru samostojnega deželnega organizma za slovenske šole. Priprava učiteljstva pa bo lahko v pristojnosti nove univerze v Vidmu in učiteljskega v Špetru, s pomočjo decentriranih univerzitetnih tečajev in seminarjev.

Zaradi potrebe po poenostavljanju ter skrajšanju tega posega in ker vsebuje ta problematika tehnično-upravne vidike, ki jih je treba razvozlati na drugem pristojnem mestu, se nam zdi, da bi lahko prenesli razpravo na kasnejše obdobje uresničevanja, ko se bo treba zaustaviti na dejanskih podatkih in delovnih načrtih.

Ne pozabimo pa in upoštevajmo, da pedagoške izkušnje Študijskega centra Nediža vključujejo tudi pristop k didaktični pripravi mladih vzgojiteljev in učiteljev s pomočjo pristnega, svojstvenega in dejavnega stika z otroki in dijaki na letovanjih.

b) Vloga šolskih svetov v odnosu do samostojne ureditve slovenske šole:

Vprašanje je izredno zanimivo in poglobljena razprava s tem v zvezi bi odkrila pomembne vidike. Na področju, ki ga naseljuje slovenska narodnostna skupnost, bi nova demokratična šolska ureditev pomenila prekrivanje ozemeljskih in delovnih ustanov normalnega značaja s tisto ustanovo posebnega značaja, ki jo predstavlja slovenski samostojni okraj, ki bi prevzel vse svoje naloge in pristojnosti v videmski pokrajini ob ustanovitvi prve slovenske šole, bi pa lahko takoj začel delovati na ravni kulturnih pobud in poskusov v skladu s teritorialnimi okraji.

Ker vsebuje to vprašanje politične, upravne, pedagoške in tudi samo tehnične vidike, tako na primer pobude, ki zadevajo pravico do študija, eksperimentalnost v šolah in pripravo učiteljev, bo primerno, da ga v prihodnosti pogledimo tudi zato, da razširimo in izboljšamo dialog.

c) Vloga krajevnih ustanov:

Krajevnim ustanovam bi slovenska šola gotovo prinesla nekatere nove obveze. Nekaj težav bi bilo potrebno premostiti predvsem v zvezi s potrebno koncentriranostjo prvih slovenskih šol; prvo med vsemi predstavlja javni prevoz, tudi na daljših razdaljah. Naslednji problem so prostori in njihovo vzdrževanje, čeprav je treba pripomniti, da bi prvi razredi osnovne šole nalagali relativno enostavne obveze. Potrebno bi bilo končno proučiti uporabo bodočega špeterskega dijaškega doma ali drugih ustreznih prostorov za otroke iz bolj oddaljenih vasi in za obdobja večjih vremenskih nepravil.

Če bi prišlo do širšega pristopa, bi se pokazala neobhodna potreba po posegu deželne oblasti s primernimi denarnimi sredstvi.

MOŽNOSTI IN RAZVOJ

Ob zaključku tega pisanja moramo zabeležiti še dve temeljni načeli, katerim bi morali ustrezati, tako se nam zdi, politični posegi države. Ti načeli sta v kratkih obrisih naslednji:

- a) splošna korist;
- b) korist posameznika.

Ne glede na to, da predstavlja, kot smo že rekli, odstranjevanje neenakosti in razlikovanja pozitivno vrednoto za demokratično državo, spada v okvir splošne koristi gospodarska, socialna in kulturna blaginja krajevnih skupnosti, s katerimi se okoristi tudi celotna skupnost. Jasno je, politični posegi ne smejo vznemiriti splošnega političnega položaja, toda odsotnost države pri uveljavljanju pozitivnih vrednot pomeni, da je demokracija težko prizadeta; to še celo kadar ta odsotnost povzroči premik mehanizmov, ki peljejo v odtujenost in nerazvitost.

Polno odpiranje možnosti razvoja Slovencev videmske pokrajine, ki niso nikoli postavili v dvom svoje lojalnosti do Italije, predstavlja neprecenljivo vrednoto, v zvezi s katero se mora izraziti volja demokratične republike.

Osimski sporazum in nova samostojna furlanska univerza, volja, da se Furlanija obnovi tudi v zavesti ljudi, dajejo možnost opredelitve stare vloge trdnega mostu s pokrajinami, ki ležijo vzhodno od Beneške Slovenije, s pomočjo bogatega načrta upravne, gospodarske in kulturne dejavnosti, s sodelovanjem samih Slovencev v vseh oblikah omikanega življenja.

Znotraj slovenske narodnostne skupnosti, ki bo morala vztrajno iskati rešitve za vprašanja emigrantov, za gospodarko ureditev in upravno samostojnost, za ponovno prisvojitve kulturnega ugleda, opazamo velike možnosti za konstruktivno sodelovanje in za zadovoljitev mladih generacij.

Na področju kulture, raziskav, univerze, v poklicih, bo mladina našla nove idealne razsežnosti za ponovno osvojitve lastne narodne istovetnosti, potem ko se bo dvignil zastor, ki je bil vsiljen in poneverja sliko naše skupnosti.

Kulturno udejstvovanje je danes — v času, ko smo priča surovostim in grobi uravnilovki mnenj — dragocena dobrina tudi na ravni posameznikov: tako kot sadika potrebuje trdno oporo v zgodovini skupnosti in jasno perspektivo svobodnega razvoja.

KONEC

Slovensko osnovno šolo v Nabežini bodo v nedeljo, 4. t.m. poimenovali po

Virgilu Ščeku

Slovesnost v šolskih prostorih bo ob 17. uri.

Virgil Šček je bil velik prijatelj slovenske mladine.

Bil je tudi slovenski poslanec v rimskem parlamentu.

Medrazredni svet slovenske osnovne šole v Nabežini je sprejel predlog o poimovanje šole po Virgilu Ščeku dne 13.2.1976, devinsko-nabežinski občinski svet je ta predlog potrdil, 4.5.1977 pa je prosvetno ministrstvo ta sklep dokončno potrdilo.

Nadaljnji korak naprej na poti enakopravnosti ženske tudi na področju družbenih odnosov

V težkih trenutkih družbene in politične napetosti, ki v zadnjih časih posebno hudo pretresa državo, se kljub vsemu "nekaj" giblje in premika v pozitivnem smislu, "nekaj", kar včasih premnogi spregledajo in podcenjujejo — če ne ravno zaničujejo — in sicer parlamentarna dejavnost na podlagi programskega sporazuma demokratičnih strank. Ravno temu sporazumu gre morda priznanje, da je bilo moč v tako kratkem in obveznosti polnem času, kljub in obstrukcionističnim silam, na podlagi lojalnega in odkritega pomerjanja, izpopolniti in odobriti (s 160 glasovi proti 148) zakon o splavu, ki je kot tak eden izmed najbolj naprednih na svetu in najboljši v zahodni Evropi. Mimo tega je ta zakon izredne važnosti tako za bodoči podvig demokratičnejšega in pravičnejšega družbenega sožitja kot za odločilen korak naprej v boju za žensko enakopravnost tudi na področju družbenih odnosov.

Kuščajmo ugotoviti, zakaj. Še prej pa je nujno pojasniti nekaj bistvenega: v vsakem pogledu gre za zakon, ki je nastal in ki ga je treba gledati kot 'ultima ratio' — kot skrajno sredstvo pri problemu omejevanja rojstev: to pomeni, da je prav, da nek zakon obstaja in da predvideva različne situacije, da pa je nujno — iz najrazličnejših razlogov: od psihičnega do zdravstvenega do družbenega — načeti vprašanje mnogo prej in sicer pri načrtovanju rojstev.

Poglejmo torej, zakaj predstavlja zakon o splavu važen korak naprej, ne pa "zgodovinski poraz" ženske, kot so ga že mnogi označili. V tem smislu se moramo pomuditi pri treh točkah in sicer: v trenutku, ko stopi v veljavo novi zakon, odpade vsakršen kazenski postopek proti ženski; dalje odločitev da splav pripada samo ženski; končno še sporno vprašanje glede splava pri mladoletnicah.

1. V primeru splava ženska ni več izpostavljena kazni zapora: nasprotno, odrešena je vsakih podtalnih posegov, kajti po novem zakonu ima pravico do družbeno-zdravstvene pomoči, še več: ima možnost brezplačnega posega. Odpade torej ena izmed hudih diskriminacij na račun predvsem revnejših žensk, ki si niso mogle dovoliti charter poleta v Anglijo, zato da bi splavile.

2. Dejstvo, da ženska sama in edina lahko odloči o tem, ali bo splavila ali ne, dejansko izmakne podlago vsakršnim frazarjenjem o "zgodovinskem porazu" ženske, kajti pri tej odločitvi lahko druga oseba (mož-oče otroka) sodeluje le, "...če ženska sama v to privoli", potem ko izrazi svojo odločitev v posvetovalnici ali svojemu osebnemu zdravniku.

3. Ostaja še izredno sporno vprašanje

glede splava mladoletnic, o katerem se je dolgo vila parlamentarna debata. Za mladoletnice splav ni predviden, vendar člen 12. omogoča tudi njim poseg s splavom v slučaju posebnih primerov. (Predpisano je mnenje staršev, toda lahko v to mnenje posežejo družbene in zdravstvene strukture ter končno sodnik.)

Da pa se ne bi izognili vsaki problematiki, ki jih je zakon vsekakor postavil — tako v parlamentu kot med ženskami samimi — kar odkrito preidimo na realna vprašanja, ki jih lahko zoperstavimo pojasnitvam treh prej navedenih točk: v redu, splav bo lahko brezplačen, toda ali ne bo kakšen zaseben zdravnik začel s sabotažo proti javnim zdravstvenim uslugam, ali se ne bo nadaljeval sramotni običaj podkupljivosti? Ženska bo sama odločala, toda ali ji bo njena stopnja osebne in družbene zavesti to dovolila? Ali ne bo tudi pri mladoletnicah to včasih odigralo bistveno in odločilno vlogo?

Toda: kaj bi v vsakem primeru bilo, ko ne bi imeli zakona? Ko bi šli na referendum? Za vsak splav bi imeli vsekakor sodni postopek, če bi ostal v veljavi fašistični zakon; v nasprotnem primeru bi bila ženska toliko bolj predana v roke špekulantom. Vsekakor bi v pomanjkanju vsake normative težko rasla ženska osebna in družbena zavest in na vsak način, kar je izredno važno: ne bi imela nikakršnih zdravstvenih zagotovil. Nastalo bi brezno brez omejitev, pri katerem bi si pomagali edino tisti, ki so itak že dosedaj uživali vrsto nezakonitih privilegijev.

Zakon pa je: s svojimi pomanjkljivostmi, toda je in nudi ženskam veliko možnosti. To, česar ni, je zdravstvena reforma.

Toda odvisi od nas — žensk in naprednih sil — ali se za izvedbo tega zakona borimo; ali bomo enotno izvajali strogo nadzorstvo nad možnimi zabatažami in špekulacijami; ali se bomo enotno borili za osebno, družbeno in politično rast ženske in državljanov sploh; ali se bomo borili za zdravstveno reformo, eden izmed pogojev za konkretno uveljavitev zakona; ali bomo enotno nastopali za izvedbo zakona 382 o decentralizaciji in samostojnosti krajevnih ustanov in od njih — od občine do dežele — zahtevali ustrezno zdravstveno skrbstvo in primerno uslužbeno osebje. Boj bo nedvomno dolg.

Ampak treba si je zapomniti: katerikoli zakon ni nikdar nekaj samega na sebi, izvajati ga je treba v okviru širše realnosti; zakon je spisan in mrtev dokument in njegovo pravilno izvajanje odvisi od tega, kako ga tolmačimo oziroma kako ga *hočemo* tolmačiti v demokratično — naprednem smislu, ga izvajati in uveljaviti. Kdor označuje ta zakon kot poraz, kompromis ali bogsigavedikaj odraža vsekakor

nepoznanje zakona samega in realnosti, v kateri je nastal, predvsem pa nejasnost glede pomena zakonov in njih zakonitega izvajanja sploh, kar pa je že večdesetletna značilnost vseh konservativnih slojev, ki so vsak zakon in vsako ustavno načelo ne le omalovaževali temveč enostavno spravili v predal pozabe.

Če torej kdo govori o porazu, pomeni, da je že zdavnaj dejansko vrgel puško v koruzo in da mu ni pri srcu nadaljna zdravstvena, ženska in splošna družbena problematika in nje razvoj, temveč edino spletkarstvo in politikantstvo. Ali — morda v to ne verjame in ni nikdar verjel?

V tem oziru pa moramo biti zelo jasni in če je treba tudi zelo strogi, kajti to so najnevarnejša sredstva proti vsakemu res naprednemu gibanju. In da to dalje dodamo, da vidimo, kakšnega pomena je ta zakon, namignimo še na element, ki naj nas navaja k razmišljanju: v parlamentu so si mnenja začela nasprotovati pri vprašanju kaznivosti (demokristjani) ali nekaznivosti splava ("laična" fronta): v bistvu se je omejilo na kazenski postopek obširni problem splava, pri katerem so bili v glavnem prizadeti nižji in delavski sloji (zakaj kazni, ko pa sem prisiljena k splavu?). Vsekakor so dejstva dokazala, da je možno izogniti se taki nepravilni situaciji (po raziskavah: 1 javljen 'prekršek' na 10.000 podtalno izvršenih) po predhodnem načrtovanju. Se pravi:

Slovensko osnovno šolo v Škednju so poimenovali po znani vzgojiteljici in javni delavki Marici Gregorič — Štepančičevi. Ob tej priložnosti je bila pomembna svečanost v Škednju, med katero so odkrili tudi relief pisateljice

Slovenski dijaki v Trstu so priredili manifestacijo po mestnih ulicah v podporo boju za samostojnost slovenskega šolstva in za ustanovitev samostojne slovenske strokovne šole

Na referendumu bomo glasovali «NE»

(Nadaljevanje s 1. strani)

objavljati svoje letne bilance in nad njimi je možna tudi kontrola. Vrh tega je zaradi javnega financiranja prepovedano javnim ustanovam in podjetjem, da nakazujejo denar političnim strankam ali njihovim parlamentarnim skupinam.

Zakon določa, da se višina javnega financiranja določa na osnovi števila glasov na volitvah in na osnovi števila mest, ki jih imajo posamezne stranke v parlamentu. Prav to pa v nekaterih krogih osporavajo. Trdijo namreč, da tak način dodeljevanja sredstev iz javnih skladov lahko privede do kristaliziranja političnega ravnotežja; trdijo tudi, da močnejše stranke prejemajo sorazmerno več podpore kot šibkeješe. Toda ta trditev ni utemeljena. Prispevki namreč prihajajo na dve postavki: na postavko za delno kritje volilnih stroškov in na postavko za izvajanje parlamentarnih nalog. Pravico do teh prispevkov imajo stranke, ki so prejele vsaj 2% glasov na vsedrjavni ravni.

Prispevki, ki jih daje država za dejavnost strank znaša letno 45 milijard lir, se pravi nekaj več kot tisoč lir na vsakega volilca. Ta znesek predstavlja 0,50% državnega proračuna. Že ta ugotovitev zadostuje, da se prepričamo, kako stramentalna je agitacija za ukinitve financiranja.

Zakon o javnem financiranju strank se mora ohraniti. Bitka za ohranitev tega zakona je načelna bitka v podporo republiški demokraciji. Zato je treba na referendumu glasovati «NE».

Prav tako bomo glasovali proti ukinitvi zakona «Reale» t.j. o pristojnostih policije pri zatiranju nasilja. Tudi v tem primeru bomo glasovali «NE».

Dejansko bo ta zakon bistveno spremenjen in dopolnjen. Novo besedilo je senat že odobril, poslanska zbornica pa ga ni mogla pravočasno odobriti zaradi obstrukcionizma skrajnežev tako na desnici kot na skrajni levici. Toda zaenkrat je še v veljavi in prav zato je treba na referendumu glasovati «NE».

Stranke, ki sestavljajo parlamentarno večino (krščansko-demokratska, komu-

nistična, socialistična, socialdemokratska in republikanska) so se dogovorile o vsebini sporočila v zvezi z referendumom o zakonu o javnem redu. V sporočilu je rečeno:

— Stranke parlamentarne večine so preučile probleme v zvezi s postopkom za odobritev zakonskega osnutka štev. 2117, ki vsebuje spremembe zakona ki je znan pod imenom «zakon Reale».

Pravosodna komisija poslanske zbornice je več kot dvajset dni neprekinjeno razpravljala o spremembah in dopolnitvah zadevnega zakona, toda obstrukcionizem misovcev in dveh poslancev skupine Democrazia proletaria je onemogočil pravočasno odobritev besedila, ki ga je predložil senat.

Izredno in dramatično stanje javnega reda in potreba po zakonu, ki bi dal ustrezne norme in instrumente za učinkovito akcijo v boju proti prevratništvu in kriminalu, je strankam večine, tudi v luči izkušenj zakona Reale, sprejetega pred tremi leti, svetovala revizijo.

Besedilo novega zakona, ki ga je senat že odobril in je o njen tekla razprava v poslanski zbornici, je upoštevalo te potrebe in zahteve širokih ljudskih plasti, da se uvedejo točna določila, ki naj ustrezajo položaju v državi in ki naj bodo učinkovita v boju proti terorizmu in za obrambo demokratičnih svoboščin.

Nismo nasprotovali in ne nasprotujemo načelu, naj se o delikatnih zadevah neposredno izrečejo državljani, toda še naprej menimo, da polemika o teh temah lahko rani družbeno tkivo ter povzroči nevarnost za obrambo demokratične države in njenih ustanov, ki so že itak neposredno hudo ogrožene.

Neodgovorni in protislovni obstrukcionizem, ki je pripeljal do zaveznitva med skrajno misovsko desnico in rakikalci in ki je dejansko preprečil korektno soočanje o splošnih temah zakona — in to v polnem protislovju s parlamentarno tradicijo in prakso —, stramentalizirajoč do skrajnosti mehanizem formalnih amandmajev (bilo jih je več tisoč), je onemogočil pravočasno odobritev novega

zakona, zaradi česar je bil referendum neizogiben.

Stranke parlamentarne večine že sedaj pozivajo volivce, naj se na referendumu izrečejo proti ukinitvi zakona o javnem redu. To naj store tudi zato, da ne bi nastala praznina okrog nekaterih drugih kazenskih zakonov, zlasti tistega, ki je znan pod imenom Scelba glede zatiranja fašistične dejavnosti, kajti če bi se to zgodilo, bi ostale nekaznovane osebe, ki so zakrivila huda kriminalna politična in nepolitična dejanja.

Stranke parlamentarne večine zagotavljajo, da bo parlament nadaljeval svoje delo za čimprejšnjo odobritev zakona o javnem redu, ki bo bistveno drugačen ter boljši od sedanjega.

Nadaljnji korak

(Nadaljevanje s 7. strani)

predvidevati in prehiteti 'prekršek', ne pa samo kaznovati: to je izbira izrednega pomena (tudi za rešitev tolikih drugih vprašanj) v državi, kakršna je Italija, ki je v svoji zakonodaji vedno dajala prednost kazenski politiki. Taka politika ni nič drugega kot na čisto določenega političnega pojmovanja: kdor zagreši je 'outsider', izločenec, pri tem pa ni važno, zakaj in kako, kakšni so bili pogoji, da je postal tak; pač pa je zelo lahko izogniti se tako vsakršemu problemu predhodnega preprečevanja ter samim sebi moralno in politično zadoščati ter uveljaviti se s tem, da "zakonito" obsojaš prekršek. Pojavi se torej pojmovanje 'skrajnih posegov' v obliki kazni. (V primeru splava pa se je celo ustavno sodišče izreklo, da ne gre za umor — torej dejanje ni kaznivo).

Z zakonom o spavu smo torej tudi v tem smislu dosegli nekaj novega: strah pred kaznijo nima več legalnih motivacij. Formalno, seveda; ampak to ima svoj pomen: spet je treba delati — in ne smemo biti kratkovidni.

Bi se dalo napraviti bolje?

Začenjamo iz novih izhodišč: ta nova izkustva moramo doživljati in graditi s čim večjo enotnostjo. Treba jih je čim več obogatiti z novimi politično-kulturnimi pobudami, zato bomo dokončno premagali in izbrisali preteklost.

OPOMBA — To rubriko ureja ženska komisija tržaške federacije KPI. Prihodnjič bomo objavili sestavek o družinskih posvetovanicah.

UREDNIŠVO

DELO - glasilo KPI
za slovensko narodno manjšino
Direktor **ALBIN ŠKERK**
Ureja uredniški odbor
Odgovarja **FERDI ZIDAR**
Uredništvo in uprava:
Trst - Ulica Capitolina, 3
telef. 764-872, 744-047
Dopisništvo v Gorici: Ulica Locchi, 2
telef. 24-36
Poštni tekoči račun 11/7000
Letna naročnina 3.000 lir
Tisk: Tipo/offset Riva
Trst, Ulica Torregianca, 12